

דרשה לשבת תשובה

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקה טוב ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד, ב-ג). ודקדקו חז"ל בגמרא (יומא פו:) על אומרו כי כשלת בעונך, הא עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול. וגם מאי דפתח בלשון יחיד, שובה ישראל, ואח"כ קאמר בלשון רבים, קח"ו עמכם דברים, ושוב חזר ואמר בלשון יחיד, וק"ח טוב. וגם צריך ביאור השייכות של ונשלמה פרים שפתינו לשלפניו. ויש עוד כמה דקדוקים במפרשי התורה במקראי קודש הללו.

ונראה בביאור הדברים על פי מה שכתוב בספה"ק ישמח משה (פ' נצבים) לפרש הפסוק (במדבר טו, כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו' כי לכל העם בשגגה. דהנה כתוב בספרים הקדושים, דלכאורה יש להקשות קושיא גדולה וחזקה על עוברי עבירה, והיא תמיהה קיימת דלית לה פריקו ולית נגר ובר נגר דיפרקינה, והיא, אם אתה עושה עבירה קשה, ממה נפשך, איך תחשוב, אם אתה מאמין באמת שהא-ל יתברך רואה אותך, איך אתה יכול להעיז פנים כל כך, שאתה יודע שמלך מלכי המלכים הקב"ה רואה אותך והוא עומד אצלך ואתה עושה כך, הלא אם היה כאן איזה אדם, ומכל שכן אדם חשוב, ודאי לא עשית זאת בפניו בשום אופן, ואיך תעשה זאת לפני מלך גדול ונורא אשר כל דיירא ארעא כלא חשובין קמיה, ואיך אימתך לא תבעתך, ואם תחשוב שאינו רואה, זהו קשה מן הראשון, שאתה כופר בעיקר האמונה, ומי הוא זה אשר בשם ישראל יכונה שלא ימסור נפשו למיתות קשות כדי שלא יכפור בעיקר.

ובאמת הן הן דברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פנ"ב) והביאום הרמ"א ז"ל בסעיף הראשונה בשולחן ערוך אורח חיים וז"ל, שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדיבורו במושב המלך, כל שכן כשישים האדם אל לבו, שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו וכו', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד, ע"כ. ומצורף לזה דברי הזהר פרשת נח (ח"א סח). רבי חייא פתח ואמר (ירמי' כג, כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', כמה אינו בני נשא אטימין לבא סתימין עינין, דלא משגיחין ולא ידעין ביקרא דמאריהון, דכתיב ביה (שם) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, היך בעון בני נשא לאסתתרא מחובייהו ואמרי מי רואנו ומי יודענו, וכתיב (ישעי' כט, טו) והיה במחשך מעשיהם, לאן יתטמרון מקמיה וכו', עיי"ש. ואם כן מה נעשה ומה נאמר כי יקום א-ל וכי יפקוד בזו הקושיא.

וכתב הישמח משה, כי אין ישוב לזה הקושיא, רק הא דאמרו חז"ל (סוטה ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ובודאי כוונת רז"ל הוא, דבלא רוח שטות אי אפשר לשום בר דעת לעבור עבירה משום קושיא הנ"ל, ועל כרחך שנכנס בו רוח שטות, ועל שוטה אין קושיא, ובאמת בשעת עבירה שוכח מכל זה, ואין נותן על לבו כלל שהשי"ת רואה, וגם אינו כופר ח"ו, רק ששוכח מכל וכל, ולכן בא לידי עבירה ועון רח"ל. ואם כן לפי זה, קלקולו זהו תיקונו, דאף אם עבר אדם עבירה במזיד ח"ו, מכל מקום שוגג הוי, לפי שהיה שוכח שהשי"ת רואה ומשגיח עליו בעת ההוא, ואם היה זוכר בזה ודאי לא היה עושה העבירה, אם כן מצד זה הוי שוגג ומוטעה ושכוח מהעיקר.

אמנם כל זה דוקא אם בעת שמזכירים אותנו בזה, הרי הוא מתחרט בחרטה גדולה מאוד, וחושב בלבו, איך הייתי שוטה כזה ולא שמתי על לבי דבר מושכל קטן כזה, ומשים בלבו יתד תקוע במקום נאמן שלא יסורו הדברים האלה מלבו כל ימי חייו, ולא ישכח עוד בהם ולא ישוב עוד לשטות גדול

כזה לחטוא כבראשונה, ומזה נראה בגלוי, כי כל מה שעשה עד הנה היה רק שגגה וטעות ושכחה, מה שאין כן אם גם עתה יעשה כאשר עשה עד הנה, אם כן כל אותן העבירות שעשה עד הנה שהיו נחשבין כשגגות וטעותים מחמת שהיה שכוח ממנו הקושיא של הממה נפשך, אבל עתה עושה אותם לזדונות, שהרי עכשיו הוא יודע מזאת הקושיא, ואף על פי כן חושב שכאשר יבא לידו יעשה, אם כן אגלאי מילתא למפרע דאף אם לא היה נשכח ממנו היה עושה, דהוא רק חפצו ורצונו למלאות תאותו, אם כן נחשבין הכל לזדונות. וזה שאמר הכתוב, ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו' כי לכל העם בשגגה, ר"ל כי כעת מתחרטים ועוזבים עזובה מוחלטת, ואם כן הרי אגלאי מילתא למפרע דכל מה שעשו היה רק בשגגה, לכן ראוי לסלוח להם ולכפר על כל עונות בני ישראל, עכדה"ק.

אמנם אל יאמר האדם, אם כן הדבר, הרי יש לו תירוץ על כל עונות, כיון שלא עבר על רצון קונו ב"ה רק מחמת שכחה דהוי אונס ואונס רחמנא פטריה, (עי' במגן אברהם הלכות תפלה (סימן ק"ח סק"א) דס"ל דשכחה מקרי אונס, אולם באמת יש בזה פלוגתא גדולה, ואכמ"ל). אך זה אינו, דאף לפי האמור הרי על כל פנים יש לו דין שוגג, ושוגג צריך גם כן כפרה, כנודע מדברי הפוסקים ומפי ספרים וסופרים דמי שאכל איסור בשוגג צריך כפרה.

ובספה"ק ישמח משה (הפטרות האזינו) מפרש לשון הכתוב הנ"ל, שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. דהנה בגמרא (יומא פו.) דרשו מפסוק זה, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ועוד איתא התם, אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות וכו', ופריך, איני, והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות וכו', ומשני, לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה. והנה מובן, דאם נעשו הזגונות כשגגות, עדיין יש מסך המבדיל, ואם כן אינו עד ה' אלקיך, רק על ידי תשובה מאהבה. והנה דרשו חז"ל (ב"מ לג:) בפסוק (ישעי' נח, א) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, הגד לעמי פשעם, אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשו להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם, אלו עמי הארץ שזדונות נעשו להם כשגגות. וידוע דתלמידי חכמים נקראו ישראל, והמונים נקראו בית יעקב. אם כן לפי זה, תשובה מיראה לא מהני לתלמידי חכמים, דהא כיון דנעשו שגגות, הרי נחשב להם כזדונות. והיינו פירושא דקרא, שובה ישראל, היינו התלמידי חכמים, עד ה' אלקיך, היינו תשובה מאהבה דוקא, והטעם, כי כשלת, ר"ל אם שגגת, הוא בעונך, ר"ל נחשב בין עונך, שהם מזידין, ואם כן לא תועיל לך תשובה מיראה כלל, עכדה"ק.

מבואר מזה, כי צריך האדם לשוב בתשובה שלימה באופן שלא ישאר אף שוגג, שלא יהיה מסך המבדיל בינו לבין קונו ח"ו, והעצה לזה היא לעשות תשובה מאהבה, אשר עי"ז הזדונות נעשות לו כזכיות. אמנם מי יכול לומר זכיתי לבי לטהר עצמי ולעשות תשובה מאהבה, הלא לאו כל מוחא סביל דא וכנודע.

אמנם מצינו לזה עצה ותושיה, לפי מה שכתוב בספה"ק ישמח משה (פ' האזינו) לפרש הפסוק (הושע יד, ה) ארפא משובתם אוהבם נדבה, דהנה הכתוב שם בתשובת הרבים מדבר, דכתיב הכל בלשון רבים, ויש לדקדק דמה הוא ארפא משובתם, וכי משובתם נרפא, הלא הם נרפאים ממשובתם. ועוד מה זה אוהבם נדבה, ואיך נמשך לכאן. והביאור בזה, דהנה יש להבין איך מזדונות נעשו זכיות, הלא די לפטור בלא כלום, ולמה עוד יהיה חוטא נשכר. אך הענין הוא, דהנה כתיב (תהלים קכא, ה) ה' צלך, ופירושו דכשם שהצל עושה כל מה שהאדם עושה, כך הקב"ה כביכול עושה מה שהאדם עושה, ובמדה שהאדם מודד בה מודדין לו (מגילה יב:), ואם הוא אוהב השי"ת, אז השי"ת אוהבו. ולכן בזמן שעובד מאהבה ואוהב את השי"ת בכל לב ובכל נפש, אז כן הקב"ה אוהבו אהבה עזה ומראה לנגדו פניו שוחקות כדרך אוהב לאהוב, וכתוב (משלי טז, טו) באור פני מלך חיים, וממילא נמשך אז חיות רוחניות ממקור החיות, ובו נעשו מלאכים קדושים, כי נמשך להם חיות ממקור הקדושה. והנה

מדריגה זו של תשובה מאהבה לאו כל אדם זוכה לה והיא קושי המציאות, וסתם תשובה היא מיראה. והנה לפי שורת הדין השב מאהבה, מגיע לו במדה כנגד מדה שיאהבנו הבורא יתברך, ועל ידי זה הזדונות נעשו לו כזכיות, מה שאין כן השב מיראה, אין מגיע לו אהבה זו בדין, ולכך אין הזדונות נעשו זכיות. והנה רבים ששבו, הוא כמעט מן הנמנע שישובו כולם מאהבה, דלזה צריך אור שכל רב, ואי אפשר שיהיו כולם במדרגה זו, ומסתמא תשובת רבים היא מיראה. והנה נחזי אנו, דבעושה תשובה מיראה לא נרפא העבירה, רק הוא נרפא מן העבירה, דהזדון נעשה שוגג, ואינו נענש על הזדון, וגם העבירה נעשה גוף מת בלא חיות כנודע, אבל לא נרפא, אבל בעושה תשובה מאהבה, הרי נרפא העבירה, כי הזדון נעשה זכות, והרע נעשה טוב. והיינו אומרו ית' בתשובת הרבים, ארפא משובתם דייקא, כי נעשו זכיות, ואף ששבים רק מיראה ואינם מגיעים אהבת הבורא מן הדין לעשות הזדונות כזכיות כנ"ל, מכל מקום אוהבם נדבה אף שאין מגיע להם, כי נפיש זכותיה דרבים. ומפרש בזה מאה"כ (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא, שהזדון נעשה זכות, והמשחית יעשה מלאך טהור, לא אחד, אין היחיד יכול לעשות זאת, רק בציבור, עכדפח"ח ושפתים יושק.

ומעתה יש עצה נכונה להפך כל הזדונות לזכיות, והיא לעשות תשובה ברבים, ואז אף אם תהא התשובה מיראה, אף על פי כן יעשה הקב"ה מן העבירות זכיות. והנה איתא בגמרא (סנהדרין צ"ז:) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, ופירשו המפרשים דהיינו תשובה מאהבה, וביאור הדבר על פי מה שכתב האלגזי לפרש הפסוק (ישעי' נט, כ) ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', הכוונה, ובא לציון גואל, בעת אשר ישובו מאהבה, שאז מן הזדונות יהא נעשות זכיות, ומהפשע יהיה נעשה נאום ה' דבר מצוה תשובה, אז יגאלנו, כיון שלא נשאר שום רושם מהחטא, ואדרבה נהפך לזכות, עכ"ד. עיין **ייטב פנים** לפרשת שקלים (אות ט') לגבי עבודת התשובה בחודש ניסן. אמנם קשה מאוד להגיע למדרגת תשובה מאהבה, אך לפי האמור יש לנו עצה לעשות תשובה ברבים, ואז אף אם תהא מיראה, יהיו הזדונות נעשות כזכיות.

ונודע מה שכתבו בספרים הקדושים לפרש לשון הכתוב הנ"ל, ונשלמה פרים שפתינו, דהיינו שהקב"ה יעזור לנו שנשלם בפריים מה שאנו עושים כעת בשפתינו, והיינו שנזכה לבנין בית המקדש ושם נעשה לפניו ית' את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם.

ומעתה יתבאר היטב המשך הכתובים הנ"ל, שובה ישראל עד ה' אלקיך, היינו שהאדם צריך לעשות תשובה שלימה באופן שלא ישאר אף שוגג, שלא יהיה שום מחיצה ומסך המבדיל בינו לבין אלקיו ב"ה, ואי יקשה לך, למה צריך כלל לעשות תשובה, הא לא חטא רק מכח שכחה, אם כן הרי הוי אונס, על זה אמר, כי כשלת בעונך, היינו מן המזיד נשאר עכ"פ כשלון, דהיינו שוגג, ושוגג צריך גם כן כפרה. ואם תאמר, הרי על זה צריך שיהיה תשובה מאהבה, וזה הוא קשה ומי יכול לעמוד בזה, לזה קאמר, קחו עמכם דברים, בלשון רבים, כלומר שתעשה תשובה ברבים, דאז אף אם התשובה היא מיראה יהיו ההעונות נעשות כזכיות, ואם כה יעשה האדם, ואמרו אליו "כל" תשא עון, היינו שאז יהיו כל העונות מכופר, שלא ישאר אף שוגג, וקח טוב, שיהיה עוד זכיות, ולמצוה יחשב לו, ומכח זה יזכה במהרה, ונשלמה פרים שפתינו, דעל ידי שיהיה לכם זכיות, יתקיים בכם מאמה"כ ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה' בביאת משיח צדקנו, וכמו שאמרו כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, והיינו תשובה מאהבה כנ"ל, ודו"ק כי נכון הוא בס"ד.

ויתפרש עוד אומרו, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', דלכאורה הרי כבר אמר לפני זה, שובה ישראל עד ה' אלקיך, ומה יתן ומה יוסיף בזה, אך הכוונה, קחו עמכם דברים, היינו הדיבורים אשר פגמנו בכל השנה תקחו לכם, ותשובו אותם אל ה', על ידי תשובה מאהבה, שיתחפכו לזכיות, ודו"ק.